

*Η Επανάσταση του 1821,
το νόημα και η σημασία
της στο σήμερα*

- «Σε μια ορισμένη βαθμίδα της εξέλιξής τους, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις έρχονται σε αντίφαση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής ή - πράγμα που αποτελεί μονάχα τη νομική γι' αυτό έκφραση - με τις σχέσεις ιδιοκτησίας, μέσα στις οποίες είχαν κινηθεί ως τώρα. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων οι σχέσεις αυτές μεταβάλλονται σε δεσμά τους. Τότε έρχεται μια εποχή κοινωνικής επανάστασης. Με την αλλαγή της οικονομικής βάσης ανατρέπεται, αργότερα ή γοργότερα, ολόκληρο το τεράστιο εποικοδόμημα. Όταν εξετάζουμε τέτοιες ανατροπές, πρέπει να κάνουμε πάντα τη διάκριση ανάμεσα στην υλική ανατροπή, στους οικονομικούς όρους της παραγωγής, που μπορούμε να τους διαπιστώσουμε με ακρίβεια φυσικών επιστημών και στις νομικές, πολιτικές, θρησκευτικές, καλλιτεχνικές ή φιλοσοφικές, κοντολογίς τις ιδεολογικές μορφές μέσα στις οποίες οι άνθρωποι συνειδητοποιούν αυτή τη σύγκρουση και παλεύουν ως τη λύση της»

(Καρλ Μαρξ, «Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας», πρόλογος).

Η 25η Μάρτη θεωρείται ως ημερομηνία έναρξης της ελληνικής εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης των Ελλήνων στα 1821, αν και στις 23 Μάρτη ο Κολοκοτρώνης απελευθέρωσε την Καλαμάτα. Βεβαίως, τα χρονικά όρια έναρξης κοινωνικοϊστορικών γεγονότων είναι συμβατικά πολύ περισσότερο γεγονότων που πιστοποιούν τις κοινωνικές επαναστάσεις. Αλλά η συγκεκριμένη ημερομηνία, δοσμένη από την αστική ιστοριογραφία, δεν έχει σχέση τόσο με αυτό που η ιστοριογραφία γενικά καταγράφει ως επέτειο των ιστορικών γεγονότων. Θα μπορούσε π.χ. να είναι ένα άλλο γεγονός που προηγήθηκε ή διαδραματίστηκε αργότερα από την 25η Μάρτη, στα πολλά γεγονότα κρίκους της ελληνικής Επανάστασης. Η συγκεκριμένη ημερομηνία σηματοδοτεί αυτό που η άποψη της «επίσημης» από το κράτος ιστορίας θεμελιώνει ως γεγονός έναρξης της. Δηλαδή, την ημερομηνία που, σύμφωνα με την αστική ιστοριογραφία, η «σημαία της Επανάστασης υψώθηκε από το δεσπότη Παλαιών Πατρών Γερμανό». Και φαίνεται να επiléχτηκε, από την κυρίαρχη, μετά τη νίκη της Επανάστασης, τάξη, για το συμβολισμό της εθνικοαπελευθερωτικής εξέγερσης και της δημιουργίας του ελληνικού κράτους, θέλοντας να επιβάλει σ' αυτό το συμβολισμό και τη συμμετοχή της επίσημης εκκλησίας στην Επανάσταση. Χρειαζόταν και την ορθόδοξη εκκλησία ως ένα στοιχείο του δικού της εποικοδομήματος που θα επιδρούσε στη δημιουργία υποταγμένης σ' αυτήν συνείδησης στις λαϊκές μάζες. Γιατί το γεγονός της «σημαίας στην Αγία Λαύρα από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό» είναι ανόητο.

Η ηγεσία της επίσημης εκκλησίας και στον ελλαδικό χώρο, όπως και το Φανάρι, ήταν εχθρός της Επανάστασης. Ο συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας» «Ανώνυμος Έλληνας», «ξεσκεπάζει και μαστιγώνει αλύπητα τους εχθρούς της Επανάστασης, τους εκμεταλλευτές του λαού, τον κλήρο, τους Φαναριώτες, τους κοτζαμπάσηδες», (Νίκου Μπελογιάννη, «Κείμενα από την απομόνωση»). Είναι, επίσης, χαρακτηριστικοί οι διάλογοι του Παπαφλέσα με τους κοτζαμπάσηδες και τον Παλαιών Πατρών Γερμανό στο Αίγιο, (τότε Βοστίτσα), στις 26 Γενάρη 1821, όταν ως πληρεξούσιος του Αλέξανδρου Υψηλάντη τους συνάντησε στο σπίτι του Αντρέα Λόντου, προκειμένου να τους πείσει να συμμετάσχουν στην Επανάσταση. Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός αρνιόταν την Επανάσταση, ρωτώντας: «Πού πολεμοφόδια; Πού όπλα; Πού χρήματα πολυάριθμα; Πού στρατός πεπαιδευμένος; Πού στόλος εφοδιασμένος». Για να καταλήξει: «... Αλλ' εις την εποχήν ταύτην οποία δείγματα θετικότητας έχομεν, διά να πιστεύσωμεν όσα λέει ο Δικαίος και όσα γράφει ο Υψηλάντης». Ενώ ο Σωτήρης Χαραλάμπης είπε: «... πιστεύω πως η Ρωσία, όπου έχει την ίδια θρησκεία μ' εμάς, θα συντροφέψει τον Υψηλάντη με στρατεύματα... Μα εμείς εδώ, αφού ξεκάνουμε τους Τούρκους, σε ποιον θα παραδοθούμε; Ποιον θα 'χουμε ανώτερο; Ο ραγιάς, αφού πάρει τα όπλα δε θα μας ακούει πια και δε θα μας σέβεται και θα πέσουμε στα χέρια εκείνου, που δεν μπορεί να κρατήσει το προύνη να φάει! (σ.σ. αυτός ήταν ο Νικήτας Φλέσας, αδελφός του Παπαφλέσα). Κάλιο οι Τούρκοι κι ο ραγιάς υπόδουλος, παρά λεύτερο έθνος με το λαό να 'χει δικαιώματα!» Αυτό ήταν το πραγματικό τους πρόβλημα. Ο επαναστατημένος λαός, με τα όπλα, θα αφαιρούσε τα προνόμια των κοτζαμπάσηδων, θα αποκτούσε ο ίδιος δικαιώματα.

Αλλά ο Παπαφλέσας τους δίνει την πρόπευσα απάντηση: «Η Επανάσταση είτε θέτε είτε όχι θα γίνει! Πάρτε το απόφαση. Αν εσείς γυρεύετε να την εμποδίσετε, εγώ πήρα προσταγή από την

Αρχή να ξεσηκώσω το λαό και να την κάνω. Και τότες όποιον βρουν ξαρμάτωτο οι Τούρκοι, ας τον κόψουν...». Για να του ανταπαντήσει ο Παλαιών Πατρών Γερμανός: «Είσαι απατεώνας, άρπαγας, εξωλέστατος!» (Αμβρόσιος Φραντζής «Επιτομή της ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδας, τ. α' σελ. 98).

Ο κοινωνικός χαρακτήρας της Επανάστασης του 1821

*«Ας εξετάση διακεκριμένως οποιοσδήποτε έλαβεν μέρος εις την Επανάστασιν, και θέλει ιδει ότι η τάξι των ξευτευμένων λογιολόγων και εμπόρων είναι ήτις πρώτη ετόλμησεν και εκίνησεν τον μοχλόν τούτον και έμβασεν και τους Προεστούς και τους Αρματολούς εις τα αίματα».*¹

Έτσι περιγράφει την κινητήρια δύναμη της Επανάστασης του 1821 ένας εκ των πρωταγωνιστών της, ο Σερραϊός επαναστάτης Ν. Κασομούλης, καταδεικνύοντας το κοινωνικό της περιεχόμενο. Εκτοτε, αυτό εκτοπίστηκε από την κρατούσα ιστοριογραφία, για να κυριαρχήσουν το θρησκευτικό και μια «υπερταξική» έννοια του εθνικού ως αποκλειστικά κίνητρα της Επανάστασης.

Σε κάθε ιστορική εποχή, μια κοινωνική τάξη προβάλλει ως πρωτοπόρα, αποτελώντας την ηγέτιδα δύναμη - μοχλό της κοινωνικής προόδου. Την περίοδο που εξετάζουμε, ο ρόλος αυτός ανήκε στην αστική τάξη, η οποία διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε στα πλαίσια του φεουδαρχικού συστήματος. Σε μια μακρόχρονη πορεία, οι φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής έγιναν εμπόδιο για την περαιτέρω ανάπτυξη των νέων παραγωγικών δυνάμεων, των καπιταλιστικών. Έπρεπε, λοιπόν, να σπάσουν. Και έσπασαν, με τη νίκη των αστικών επαναστάσεων, οι οποίες συνέτριψαν τη φεουδαρχική εξουσία και συγκρότησαν τα αστικά έθνη - κράτη.

Η ελληνική Επανάσταση του 1821 δε διέφερε ως προς αυτό, από τις αντίστοιχες επαναστάσεις και κινήματα που σημειώθηκαν σε μια σειρά χώρες το ίδιο διάστημα. Βεβαίως, πραγματοποιήθηκε σε συνθήκες οθωμανικής κατάκτησης, με ηγετική δύναμη την ελληνόφωνη χριστιανική αστική τάξη. Ήταν, επομένως, εθνικοαπελευθερωτική στη μορφή και αστικοδημοκρατική στο περιεχόμενο.

Όπως σε όλες τις αστικές επαναστάσεις, έτσι και στην ελληνική του 1821, πήραν μέρος, ως κινητήριες δυνάμεις, οι πλατιές μάζες της αγροτιάς, καθώς και η μικρή ακόμα αριθμητικά εργατική τάξη (ναύτες, τεχνίτες, κ.ά.). Ο μαζικός λαϊκός ηρωισμός, ακόμα και μεταξύ των αμάχων, η συλλογική δράση που έλαβε όλες τις μορφές πάλης - και κυρίως την ένοπλη - η αυτοθυσία, σφράγισαν τον πολυετή αγώνα, αφήνοντας πίσω διαχρονικά διδάγματα.

Η άνοδος της αστικής τάξης

Ο 18ος αιώνας υπήρξε μια περίοδος, όπου η ελληνική αστική τάξη σημείωσε πρωτόγνωρη ανάπτυξη. Σε αυτό συνέβαλαν μια σειρά παράγοντες. Οι αλλαγές στο οθωμανικό καθεστώς γαιοχρησίας και η εξάπλωση του διεθνούς εμπορίου επέφεραν σημαντικές μεταβολές στο επίπεδο της αγροτικής οικονομίας, που, από κλειστή, άρχισε σιγά σιγά να γίνεται εμπορευματική. Το χρήμα έπαψε πια αποκλειστικά να αποθησαυρίζεται και άρχισε σταδιακά να κυκλοφορεί και να επενδύεται στο εμπόριο, στις τράπεζες, στη βιοτεχνία, κ.α.

Η Συνθήκη του Κιουτσούκ - Καϊναρτζή (1774) και οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι (1793 - 1813) δημιούργησαν τις συνθήκες για ραγδαία ανάπτυξη και κερδοφορία του ελληνικού εμπορικού και ναυτιλιακού κεφαλαίου. Εκατοντάδες πλοία ναυπηγήθηκαν, εμπορικά δίκτυα εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη, ενώ οι δραστηριότητες των Ελλήνων κεφαλαιούχων επεκτάθηκαν γρήγορα στους τομείς των τραπεζών και των ασφαλειών. Σημαντική υπήρξε, επίσης, η ανάπτυξη της βιοτεχνίας.

Κατά τα τέλη του 18ου αιώνα, η ελληνική αστική τάξη, πέραν της οικονομικής δύναμης, οπλίστηκε ακόμα με ιδεολογία και πολιτικό πρόγραμμα, που άντλησε από το Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση. Τα εμπορικά - βιοτεχνικά κέντρα των Ελλήνων αποτέλεσαν

¹ Κασομούλης Ν., *Ευθυμήματα στρατιωτικά*, τ. Γ, 1942, σελ. 625 - 626.

πνευματικά φυτώρια, όπου συντελέστηκε η εθνική αφύπνιση, μετατρέποντας το «χριστιανικό γένος των Ρωμαίων» σε «ελληνικό έθνος». Στην εθνική συνειδητοποίηση προστέθηκε σε μια πορεία και η επαναστατική ψυχολογία.

Όλη αυτή η κίνηση - απειλή για την παλαιά τάξη πραγμάτων - προκάλεσε την αντίδραση της επίσημης Εκκλησίας, η οποία καταδίκασε τα «αθεΐας λίμπερα» των Γάλλων, ζήτησε να καούν τα «ανιέρα» βιβλία (όπως του Βολτέρου) και να αφοριστούν όσοι τα διάβαζαν. Λίγο πριν την Επανάσταση δεν ήταν λίγοι εκείνοι που υποστήριζαν: «Ας αφήσουμε τα παιδιά του Μωάμεθ να αποτελειώσουν τα παιδιά του Ροβεσπέρου».²

Ωστόσο, η δυναμική που απελευθέρωσε η αστική τάξη της Γαλλίας δεν κατέστη εφικτό να καταπνιγεί. Όπως υπογράμμισε ο ίδιος ο Θ. Κολοκοτρώνης, «η γαλλική επανάσταση και ο Ναπολέοντας, έκαμε, κατά την γνώμη μου, ν' ανοίξουν τα μάτια του κόσμου».³

Η ανερχόμενη αστική τάξη δεν υπήρξε μόνον ο κοινωνικός φορέας της εθνικής αφύπνισης - συνειδητοποίησης, αλλά και ο οργανωτής της Επανάστασης, στην οποία προσέδωσε σαφές ιδεολογικοπολιτικό περιεχόμενο. Ο Ρήγας Φεραίος μέσα από τον *Θούριο* πρόβαλλε τόσο ένα απελευθερωτικό σχέδιο όσο και ένα πολιτικό πρόγραμμα. Εκεί, καθώς και στο έργο του *Νέα Πολιτική Διοίκησις* που ακολούθησε, καλούσε σε εξέγερση όλους τους λαούς της Βαλκανικής («Χριστιανούς και Τούρκους»), με σκοπό το γκρέμισμα της οθωμανικής κυριαρχίας και τη δημιουργία μιας Βαλκανικής ομοσπονδίας. Ο Ρήγας ήρθε σε επαφή με το Διευθυντήριο της Γαλλικής Επανάστασης, ίδρυσε μυστική *Εταιρεία* και ανέπτυξε δράση στα εμποροβιοτεχνικά κέντρα των Ελλήνων, στον ελλαδικό χώρο και τα Βαλκάνια.

Η σύσταση συνωμοτικών οργανώσεων με ταξικούς - εθνικοαπελευθερωτικούς σκοπούς υπήρξε συνηθής πρακτική για τα αντίστοιχα κινήματα της εποχής. Εκτός από την *Εταιρεία* του Ρήγα, συγκροτήθηκαν τα επόμενα χρόνια μια σειρά οργανώσεις, όπως η *Εταιρεία των Πέντε*, το *Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον* (Παρίσι 1809), η *Φιλόμουσος Εταιρεία* (Αθήνα 1813) και, βεβαίως, η *Φιλική Εταιρεία* (Οδησός 1814). Η τελευταία υπήρξε σαφώς η πιο σημαντική, τόσο από την άποψη της μαζικότητας, όσο και της μαχητικότητας, αλλά και του ρόλου τον οποίο έπαιξε.

Στον πυρήνα της Φιλικής Εταιρείας (ΦΕ) ήταν η αστική τάξη. Στις γραμμές της εντάχθηκαν πολλοί σημαίνοντες έμποροι και τραπεζίτες (όπως οι Α. Κροκίδας ή ο Εμμ. Παππάς αντίστοιχα), εφοπλιστές (όπως οι Κουντουριώτης και Μεξής), κ.ο.κ. Η οργάνωση, η δομή και οι αρχές λειτουργίες της ΦΕ αντλούσαν από την αντίστοιχη ευρωπαϊκή εμπειρία, ιδιαίτερα της *καρμποναρίας*.

Στη συνέχεια, μυήθηκαν στη ΦΕ και κοτζαμπάσηδες (όπως οι Π. Μαυρομιχάλης και Λόντος, οι Ρούφοι και οι Ζαΐμηδες), Φαναριώτες (όπως οι Μαυροκορδάτος, Νέγρης Νούτσος και Φιράρης) και ανώτεροι κληρικοί (όπως οι Α. Γαζής, Παλαιών Πατρών Γερμανός και Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας). Οι δυνάμεις αυτές δεν υπήρξαν ομοιογενείς, δημιουργώντας συχνά αντιθέσεις και τριβές στους κόλπους της Φιλικής, ενώ η στάση τους στην Επανάσταση ποίκιλλε. Τέλος, ενόψει της ταυτόχρονης κήρυξης της Επανάστασης στα Βαλκάνια εντάχθηκαν στη ΦΕ πολλοί Σέρβοι, Βούλγαροι, Μολδαβοί και Βλάχοι. Το 1819 - 1820 άρχισαν να στρατολογούνται στο Μοριά και μέλη από τις λαϊκές τάξεις.

Παραμονές του 1821, ο μηχανισμός της Φιλικής κινητοποιήθηκε για την έκρηξη της Επανάστασης. Στην Πελοπόννησο, όπου θα δινόταν βάρος λόγω της ύπαρξης συμπαγούς ελληνικού πληθυσμού και της έλλειψης σημαντικών οθωμανικών δυνάμεων (οι οποίες είχαν δεσμευτεί για την αντιμετώπιση του Αλή πασά των Ιωαννίνων), στάλθηκαν οι Παπαφλέσσας και Αναγνωσταράς. Στις 22 Φεβρουαρίου 1821, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης (αρχηγός της ΦΕ) πέρασε τα σύνορα της Ρωσίας με την οθωμανική αυτοκρατορία, κηρύσσοντας στη Μολδαβία την Επανάσταση.

Το διεθνές πλαίσιο

Η Επανάσταση του 1821 εκδηλώθηκε όταν στη Γαλλία είχε ήδη ηττηθεί ο Ναπολέων (1815) και στην Ευρώπη είχε συγκροτηθεί η Ιερά Συμμαχία, η οποία αντιμετώπιζε με καχυποψία έως και

² *Gazette de France*, 7 Ιουλίου 1821, στο Μοσκόφ Κ., *Ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης*, 1988, εκδ. «Καστανιώτη», σελ. 95 - 96.

³ Κολοκοτρώνης Θ., *Διηγήσεις των συμβάντων της Ελληνικής Φυλής*, 1889, «Εστία», σελ. 49.

ανοιχτή καταστολή όλα τα ανάλογα πολιτικά - επαναστατικά κινήματα της εποχής (στη Νεάπολη, στη Σικελία, στο Πεδεμόντιο, στη Μαδρίτη, στη Λισαβόνα, κ.α.).

Πολλοί εκ των πρωταγωνιστών των εθνικών - αστικοδημοκρατικών αυτών κινήματων κατέφυγαν διωκόμενοι στην επαναστατημένη Ελλάδα, λαμβάνοντας ενεργό μέρος στον Αγώνα. Τα φιλελληνικά «κομιτάτα» που εμφανίστηκαν σε μια σειρά χώρες έδρασαν όχι μόνον ως πόλοι συγκέντρωσης χρημάτων και εθελοντών για την επαναστατημένη Ελλάδα, αλλά και ως «βιτρίνες» για τη διεξαγωγή της αστικοδημοκρατικής προπαγάνδας στις ίδιες, σε μια περίοδο έντονων πολιτικών διώξεων.

Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων δεν υπήρξε ενιαία. Οι αντιθέσεις και η διαπάλη που αναπτύχθηκε μεταξύ Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, και που εκφράστηκε με τη διαφορετική στρατηγική της κάθε μιας στο λεγόμενο *Ανατολικό Ζήτημα*, επέδρασαν σημαντικά - κάποια στιγμή αποφασιστικά - στην τελική έκβαση του ελληνικού ζητήματος. Επέδρασαν, όμως, άμεσα και στα διάφορα τμήματα της ελληνικής αστικής τάξης, αναφορικά με τη στάση τους απέναντι στην Επανάσταση.

Κοινωνικές δυνάμεις και Επανάσταση

Η Εκκλησία: Ως επικεφαλής του μιλιέτ των Ρουμ η Εκκλησία κατέστη αναπόσπαστο τμήμα των οθωμανικών φεουδαρχικών δομών εξουσίας, επιφορτισμένη με συγκεκριμένα διοικητικά καθήκοντα, εξουσίες και αρμοδιότητες. Αναπτύσσοντας ιστορικά και σε μια πορεία σημαντικούς δεσμούς με το εμπορικό κεφάλαιο, εξελίχθηκε η ίδια σε οικονομική δύναμη. Μεταξύ άλλων, ήταν υπεύθυνη και για τη διατήρηση της ευταξίας στους υπ' ευθύνη της πληθυσμούς. Έτσι, το Πατριαρχείο αρχικά, όχι μόνο δεν ευνόησε, αλλά καταδίκασε και κατέστειλε κάθε απελευθερωτική ιδέα ή κίνηση.

Προς το σκοπό αυτό επιστράτευσε επανειλημμένα το όπλο του αφορισμού: Για τους συμμετέχοντες στα Ορλωφικά (και την παρεπόμενη εξόντωση των κλεφτών του Μοριά), για τις εξεγέρσεις του 1807, του 1808, για την εξέγερση των Σουλιωτών κατά του Αλή Πασά των Ιωαννίνων και - βεβαίως - για την Επανάσταση του 1821.

Η αντεπαναστατική δραστηριότητα της επίσημης Εκκλησίας συνεχίστηκε και στη διάρκεια της Επανάστασης. Βεβαίως, η στάση στις γραμμές της γενικά δεν υπήρξε ενιαία. Σημαντικό μέρος, κυρίως του κατώτερου κλήρου, δε συντάχθηκε με τη γραμμή του Πατριαρχείου, μετέχοντας ενεργά στην Επανάσταση. Μαζί τους και μια σειρά μεσαίοι ή ανώτεροι κληρικοί, όπως οι Φιλικόι Ανθιμος Γαζής και Γρηγόριος (Δίκαιος) Παπαφλέσσας, ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, κ.ά.

Οι Φαναριώτες: Πρόκειται για πρώην ευγενείς του Βυζαντίου που απέκτησαν σημαντικό πλούτο μέσω του εμπορίου, ενώ αναρριχήθηκαν σε υψηλά πόστα της οθωμανικής διοίκησης (Μεγάλου Δραγουμάνου της Πύλης, Δραγουμάνου του Στόλου και Ηγεμόνα της Βλαχίας και Μολδαβίας). Η στάση τους απέναντι στην Επανάσταση επίσης δεν ήταν ενιαία. Ορισμένοι υιοθετούσαν την προοπτική της ένοπλης εξέγερσης και συγκρότησης ενός ανεξάρτητου αστικού κράτους. Οι περισσότεροι, όμως, υποστήριζαν μια πολιτική «εκ των έσω διάβρωσης» της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου η ελληνική αστική τάξη θα κυριαρχούσε σταδιακά οικονομικά και πολιτικά.

Οι Φαναριώτες - μέλη της Φιλικής Εταιρείας, όπως οι Α. Μαυροκορδάτος και Θ. Νέγρης, που έλαβαν ενεργό μέρος στην Επανάσταση, κλήθηκαν στη συγκρότηση των πρώτων πολιτειακών θεσμών και μηχανισμών διοίκησης, συνδράμοντας αποφασιστικά στον αστικοφιλελεύθερο χαρακτήρα τους.

Κλέφτες και αρματολοί: Οι κλέφτες ήταν κυρίως πρώην αγρότες ή κτηνοτρόφοι, οι οποίοι, είτε λόγω της φτώχειας είτε από αντίθεση στις οθωμανικές αρχές και τους κοτζαμπάσηδες (χριστιανούς και μουσουλμάνους), κατέφευγαν στην παρανομία, στο βουνό, μακριά από την κατασταλτική δυνατότητα των οργάνων της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι αρματολοί ήταν κλέφτες που αμνηστεύονταν και επανεντάσσονταν στην οθωμανική νομιμότητα, επιφορτιζόμενοι με την τήρηση της τάξης σε συγκεκριμένες περιοχές.

Η διατάραξη των υφιστάμενων κοινωνικών ισορροπιών - συσχετισμών και οι δυναμικές που αναπτύχθηκαν με την Επανάσταση, άνοιξαν νέες προοπτικές για τους ενόπλους, οι οποίοι διεκδίκησαν την ανεξάρτησή τους από πρότερες δεσμεύσεις εξουσίας (π.χ. τους προκρίτους),

διεκδικώντας αυτόνομη πολιτική παρουσία και ρόλο. Στον απεγκλωβισμό τους αυτό, συνέβαλε τα μέγιστα η αρχική τους στοίχιση με τα πιο ριζοσπαστικά τμήματα της αστικής τάξης, την ΦΕ και τον Υψηλάντη. Εν συνεχεία, η συγκρότηση συγκεντρωτικών αστικών οργάνων που προωθούσαν οι τελευταίοι ήρθε σε αντίθεση με τα νεοαποκτηθέντα τοπικά προνόμιά τους, με αποτέλεσμα να διαταραχθούν οι προηγούμενες συμμαχίες και να διαμορφωθούν νέες.

Οι πρόκριτοι - εφοπλιστές των νησιών: Διακρίνονταν από τους προκρίτους της ηπειρωτικής Ελλάδας, αφού, αν και εκπλήρωναν παρόμοιες λειτουργίες στα πλαίσια του οθωμανικού αυτοδιοικητικού συστήματος, η οικονομική τους βάση ήταν πολύ διαφορετική. Αν και το εφοπλιστικό κεφάλαιο έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην προώθηση ενός αστικού τύπου κράτους, παραμονές της Επανάστασης υπήρξε εν μέρει επιφυλακτικό. Οι επιφυλάξεις αυτές οφείλονταν μεταξύ άλλων και στους δεσμούς που διατηρούσε με το αγγλικό κεφάλαιο (η Μ. Βρετανία ήταν τότε κατά της προσβολής της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας). Οι όποιες επιφυλάξεις - αντιδράσεις κάμφθηκαν ή καταργήθηκαν σύντομα με επαναστατική βία από ένα γενικότερο αστικοδημοκρατικό κίνημα, που αναπτύχθηκε στα νησιά αυτά και πριν την Επανάσταση ακόμα, καθώς και από την αλλαγή της βρετανικής πολιτικής απέναντι στην οθωμανική αυτοκρατορία.

Οι κοτζαμπάσηδες: Οι κοτζαμπάσηδες στελέχωναν το κατώτερο τμήμα της οθωμανικής διοικητικής ιεραρχίας. Μεταξύ άλλων, ήταν υπεύθυνοι για τη διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας, για την απονομή δικαιοσύνης σε μια σειρά θέματα, για την εισπραξη των φόρων και βεβαίως για την καταστολή των χωρικών στις περιοχές υπ' ευθύνη τους.

Αν και προέρχονταν από τη φεουδαρχία, στα πλαίσια της ιστορικής της αποσύνθεσης, οι κοτζαμπάσηδες σταδιακά αστικοποιούνταν. Η εισπραξη των φόρων, μία από τις κύριες λειτουργίες τους και στοιχείο εμπορευματοχρηματικών σχέσεων, υπήρξε βασικός παράγοντας στην τελική μετάλλαξη - αστικοποίησή τους.

Την εξέλιξη τους αυτή αντανάκλα η διφορούμενη στάση τους απέναντι στην Επανάσταση. Από τη μια, διέθεταν προνόμια και καθήκοντα συνυφασμένα με το υπάρχον οθωμανικό καθεστώς. Από την άλλη, είχαν υλικό συμφέρον για την ανατροπή του. Ετσι, άλλοι εντάχθηκαν στις γραμμές της Φιλικής, άλλοι κράτησαν στάση επιφυλακτική και άλλοι τάχθηκαν εναντίον. Από τη στιγμή της έκρηξης της Επανάστασης, κάποιοι κοτζαμπάσηδες συμπαρατάχτηκαν με τους εμπόρους, τους εφοπλιστές, κ.λπ., ενώ άλλοι βρέθηκαν σε αντιπαράθεση με αυτούς, σε μια προσπάθεια να επικρατήσουν ως η ηγεμονική μερίδα της αστικής τάξης. Η σύγκρουση για τον έλεγχο των επαναστατικών διεργασιών και οργάνων υπήρξε σφοδρότατη.

Η εξέλιξη της Επανάστασης

Η σύγκρουση αυτή εκφράστηκε τόσο στο επίπεδο διαμόρφωσης των νέων επαναστατικών δομών και θεσμών (συντάγματα, διοίκηση, κ.λπ.), όσο και στη διαπάλη για την εξουσία, που δεν άργησε μάλιστα να λάβει και ένοπλη μορφή (οι λεγόμενοι «εμφύλιοι»).

Το *Προσωρινόν Πολίτευμα* (Σύνταγμα) της Επιδάουρου που ψηφίστηκε στην Α' Εθνοσυνέλευση (Δεκέμβρης 1821) αποτέλεσε μια σύνθεση ιδεών και αρχών, επηρεασμένων από τα αντίστοιχα επαναστατικά Συντάγματα της Αμερικής (1787) και της Γαλλίας (1793 και 1795).

Αντλώντας από την ιδεολογικοπολιτική δεξαμενή της επαναστατημένης αστικής τάξης και του Διαφωτισμού, το νέο Σύνταγμα προέβλεπε: Τη διάκριση των εξουσιών (Βουλευτικό - Εκτελεστικό), την ανεξίτηρησκία, την τοπική ισονομία, την κατοχύρωση των ατομικών, πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, την εισαγωγή καθολικού συστήματος αντιπροσώπευσης και βεβαίως την κατάργηση των όποιων τοπικών - ταξικών προνομίων. Ετσι, τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία ενός αστικού κράτους. Οι πολιτικές εξουσίες (και κάποιες από τις οικονομικές) που απολάμβανε μέχρι πρότινος η Εκκλησία στα πλαίσια του φεουδαρχικού συστήματος καταργούνταν ή περιορίζονταν σημαντικά. Η αποδυνάμωση των τοπικών - περιφερειακών διοικήσεων και η μεταφορά των βασικών τους αρμοδιοτήτων στην κεντρική εξουσία, σήμαινε και αντίστοιχη αποδυνάμωση των τοπικών εξουσιών πάνω στις οποίες εδραζόταν μέχρι τότε η πολιτική δύναμη των κοτζαμπάσηδων. Οι βασικές αυτές αρχές επιβεβαιώθηκαν και στις επόμενες Εθνοσυνελεύσεις (Β' του Αστρους, 1823 και Γ' της Τροιζήνας, 1827).

Η διαπάλη, που αρχικά εκφράστηκε σε πολιτικό επίπεδο, οδήγησε γρήγορα στη διάσπαση της κεντρικής Διοίκησης και τη δημιουργία δύο χωριστών κυβερνήσεων: Της Τρίπολης (κοτζαμπάσηδες - Κολοκοτρώνης) και του Κρανιδίου (Υδραίοι, Μαυροκορδάτος, Κωλέττης και οι κοτζαμπάσηδες Λόντος και Ζαΐμης). Σύντομα, οι αντιθέσεις αυτές έλαβαν και ένοπλη μορφή.

Γνωρίζοντας πως το δάνειο από τη Μ. Βρετανία είχε ήδη εγκριθεί, η κυβέρνηση του Κρανιδίου έδρασε αποφασιστικά. Επιτέθηκε σε όλα τα στρατηγικά σημεία που έλεγχε η άλλη πλευρά, κατέλαβε την Ακροκόρινθο, ενώ έθεσε σε πολιορκία Ναύπλιο και Τρίπολη. Δίχως προοπτική άμεσης επικράτησης της μίας ή της άλλης μεριάς, η πρώτη φάση του «εμφυλίου» (α' εξάμηνο του 1824) έληξε με συμβιβασμό, σαφώς όμως υπέρ της κυβέρνησης του Κρανιδίου. Οι «στασιαστές» αμνηστεύτηκαν, αποκλείστηκαν όμως από τα όργανα της κεντρικής διοίκησης.

Βεβαίως, οι προσωρινά ηττημένοι κοτζαμπάσηδες δεν προτίθεντο εύκολα να καταθέσουν τα όπλα. Όταν στις εκλογές της 3ης Οκτωβρίου 1824 για το Βουλευτικό - Εκτελεστικό δεν κατάφεραν και πάλι να συγκεντρώσουν την πλειοψηφία, άρχισαν να προσανατολίζονται ξανά προς την ένοπλη σύγκρουση: Κάτι που το επιδίωκε εξίσου και η άλλη πλευρά, ώστε να λύσει οριστικά το ζήτημα της μορφής άσκησης της εξουσίας. Ξεκίνησε, λοιπόν, η δεύτερη φάση του «εμφυλίου», που επικεντρώθηκε κυρίως στην Τρίπολη και έληξε στα τέλη του 1824 με ήττα των κοτζαμπάσηδων και τη φυγή τους εκτός Πελοποννήσου.

Τόσο οι ενδοαστικές συγκρούσεις, όσο και οι αλληπάλληλες στρατιωτικές ήττες τα επόμενα χρόνια (1825 - 1827) εννόησαν τις δυνάμεις εκείνες που ζητούσαν περιορισμό των χρονοβόρων κοινοβουλευτικών διαδικασιών και περισσότερο συγκεντρωτική διακυβέρνηση, στα πρότυπα μιας συνταγματικής μοναρχίας.

Σε μια περίοδο, λοιπόν, έντονων πολιτικών ζυμώσεων πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά και η οργάνωση των αντιτιθέμενων συμφερόντων σε κόμματα: Το Αγγλικό, το Γαλλικό και το Ρωσικό. Η ονομασία τους, που παραπέμπει στις αντίστοιχες «προστάτιδες Δυνάμεις», δεν υποδηλώνει εξάρτηση (όπως μονοσήμαντα και ισοπεδωτικά έχει ειπωθεί στο παρελθόν), αλλά τμήματα αστικά προσκείμενα από άποψη συμφερόντων σε κάποιο ισχυρό κράτος.

Οδεύοντας προς την Γ' Εθνοσυνέλευση, το ζήτημα που βρέθηκε στο επίκεντρο της πολιτικής διαπάλης ήταν η αναζήτηση διεξόδου στο τέλμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων (κυριαρχία Ιμπραήμ στη Πελοπόννησο, πτώση Μεσολογγίου, κ.λπ.), μέσω της εξασφάλισης κάποιας διεθνούς διαμεσολάβησης - προστασίας ή την εκλογή ξένου μονάρχη. Στην κατεύθυνση αυτή κινήθηκαν όλα τα κόμματα. Την πρωτοβουλία ανέλαβαν από τα μέσα του 1825 οι «αγγλόφιλοι» με τη λεγόμενη *Αίτηση προστασίας* (ή *Πράξη υποταγής*). Η Γ' Εθνοσυνέλευση ψήφισε τον Ι. Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Ελλάδος.

Το καλοκαίρι του 1827, η πορεία της Επανάστασης φαινόταν καταδικασμένη. Η πορεία αυτή ανατράπηκε από μια σειρά παρεμβάσεις του διεθνούς παράγοντα. Το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης (1826) και η Συνθήκη του Λονδίνου (1827), η ναυμαχία του Ναβαρίνου (Οκτώβρης 1827), ο ρωσοτουρκικός πόλεμος (1828 - 1829) και η αποστολή γαλλικού εκοστρατευτικού σώματος κατά του Ιμπραήμ στο Μοριά (Ιούλιος 1828) υπήρξαν γεγονότα - σταθμοί ενόψει της αναγνώρισης της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους (Πρωτόκολλο του Λονδίνου, 3 Φεβρουαρίου 1930). Βασικός όρος της ανεξαρτησίας των Ελλήνων υπήρξε η μορφή του πολιτεύματος, το οποίο όφειλε να είναι μοναρχικό.

Το Γενάρη του 1828 αφίχθη στην επαναστατημένη Ελλάδα ο Ι. Καποδίστριας. Ο νέος κυβερνήτης προέβη άμεσα στη συγκέντρωση όλων των εξουσιών, γνωρίζοντας πως για να εφαρμοστούν οι αναγκαίες αστικές μεταρρυθμίσεις και να στερεωθεί το αστικό κράτος απαιτούνταν άμεσες κινήσεις, απαλλαγμένες από χρονοβόρες κοινοβουλευτικές διαδικασίες, επιβαλλόμενες με πειθώ ή και αυταρχισμό - όπου και όποτε αυτό κρινόταν αναγκαίο.

Οι αποκλεισμένοι από την εξουσία συσπειρώθηκαν και ανασυντάχθηκαν, συγκροτώντας το μέτωπο των «συνταγματικών» με κέντρο την Υδρα. Η ένοπλη σύγκρουση δεν άργησε και γρήγορα γενικεύτηκε. Συνεχίστηκε δε και μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια στις 9 Οκτωβρίου 1831, δίχως όμως μια από τις δύο πλευρές να μπορεί να επικρατήσει οριστικά επί της άλλης. Το 1932, λοιπόν, η κεντρική εξουσία είχε σχεδόν αποσυντεθεί ολοκληρωτικά, ενώ η ύπαιθρος στεκόταν ρημαγμένη από μια δεκαετία πολέμου και εχθροπραξιών.

Υπό αυτές τις συνθήκες, στις 25 Γενάρη 1833 αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο από τη βρετανική φρεγάτα *Μαδαγασκάρη* ο Οθωνας, υποσχόμενος να βάλει τέρμα στην «αναρχία» του παρελθόντος και εγκαθιδρύοντας - σύμφωνα πάντοτε με τους όρους των σχετικών διεθνών συνθηκών - καθεστώς απόλυτης μοναρχίας. Το ελληνικό αστικό κράτος άρχιζε να κάνει τα πρώτα του βήματα.

Η σύγχρονη σημασία, το νόημα και το περιεχόμενο της Επανάστασης

Το κύριο, που σαν αποτέλεσμα του ένοπλου ξεσηκωμού κατακτήθηκε στην Ελλάδα με την Επανάσταση, είναι η δημιουργία του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού εθνικού αστικού κράτους. Ήταν ένα άλμα μπροστά στην ιστορική εξέλιξη, που συνέβαλε επίσης στην αποσύνθεση της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Αυτό το συμπέρασμα έχει διπλή σημασία για τις σύγχρονες συνθήκες. Η μία είναι η ίδια η επανάσταση σαν πράξη, το αναπόφευκτό της, όταν οι παλιές σχέσεις παραγωγής φρενάρουν τις νέες παραγωγικές δυνάμεις. Η δράση των καταπιεσμένων λαϊκών μαζών ενάντια στην παλιά εξουσία και την ξεπερασμένη ιστορικά κοινωνία, για την ανατροπή της και την εγκαθίδρυση της νέας εξουσίας και την οργάνωση της νέας ανώτερης κοινωνικής βαθμίδας. Η δεύτερη, είναι το γεγονός ότι όταν οι λαοί συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα της δικής τους κοινωνικής απελευθέρωσης, τότε η δύναμη της δράσης τους γίνεται ακατανίκητη και καμιά εξουσία δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην επαναστατική τους πάλη. Η Επανάσταση του 1821 ήταν επανάσταση που σαν αποτέλεσμα, μαζί με την απελευθέρωση του έθνους, άνοιξε την πρώτη σελίδα της νέας κοινωνίας, του καπιταλισμού. Έτσι είναι, δημιουργείται το έθνος - κράτος. Η μεγάλη σημασία της είναι το γεγονός ότι ως αποτέλεσμα της νικηφόρας επανάστασης είναι το πέρασμα από μια κατώτερη κοινωνική βαθμίδα στην ανώτερη.

Η συγκεκριμένη ιστορική επέτειος, όπως κάθε ιστορική επέτειος, έχει ένα συμβολισμό. Αυτόν που αναδεικνύεται από το αποτέλεσμα και κατέγραψε η ιστορία μέσα από τα πραγματικά γεγονότα. Αποκτά δε συγκεκριμένο περιεχόμενο σε κάθε ιστορική περίοδο κατά την οποία γιορτάζεται.

Στις σημερινές συνθήκες, το μήνυμα και το νόημά της έχουν το δικό τους περιεχόμενο. Μόνο που αυτό έχει σχέση με τη σκοπιά που κάθε κοινωνική δύναμη σήμερα στο μονοπωλιακό καπιταλισμό προσεγγίζει και τα τότε ιστορικά γεγονότα και τη σύγχρονη πραγματικότητα. Σήμερα, ο καπιταλισμός ιστορικά είναι ξεπερασμένος. Είναι καπιταλισμός που σαπίζει και παρασάπισε και ως τέτοιος πρέπει να αντικατασταθεί από την επόμενη κοινωνική βαθμίδα, το σοσιαλισμό - κομμουνισμό.

Σήμερα, η επίθεση που έχουν εξαπολύσει οι δυνάμεις του κεφαλαίου, τα κόμματά του, ολόκληρο το αστικό πολιτικό σύστημα συνεπικουρούμενο από τη διακρατική καπιταλιστική Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλα ισχυρά καπιταλιστικά κράτη συμμάχους των αστών της Ελλάδας όπως οι ΗΠΑ, γίνεται ολοένα και πιο επικίνδυνη για τη ζωή και το μέλλον της εργατικής τάξης και των συμμάχων της των αυτοαπασχολούμενων, της φτωχής αγροτιάς. Χτυπά με λύσσα κάθε δικαίωμα, κάθε κατάκτηση που παραχώρησε η αστική τάξη, σε άλλες προηγούμενες συνθήκες ραγδαίας ανάπτυξης του καπιταλισμού μεταπολεμικά και με διαφορετικό συσχετισμό δυνάμεων διεθνώς αφού το σοσιαλιστικό σύστημα ως αντίβαρο στον καπιταλισμό επιδρούσε σε σημαντικό βαθμό και βελτίωνε τη θέση, τους όρους πώλησης της εργατικής δύναμης, βεβαίως μετά από αιματηρούς ταξικούς αγώνες χρόνων, όπως και των άλλων λαϊκών στρωμάτων.

Σήμερα η παραπέρα ανάπτυξη της παραγωγής εμποδίζεται από τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Οι ιδιοκτήτες ενδιαφέρονται μόνο για το κέρδος, για την αύξηση του κεφαλαίου τους. Η κερδοφορία και η αναπαραγωγή του κεφαλαίου εμποδίζεται από τον ανταγωνισμό, εσωτερικό και διεθνή, από την αναρχία στην παραγωγή, από την πτώση του ποσοστού κέρδους. Παράγοντες που έχουν οξυνθεί συγκριτικά με προηγούμενες περιόδους εξαιτίας των μονοπωλίων.

Μπροστά στις δυσκολίες που έχει το κεφάλαιο να αναπαράγει την κερδοφορία του, ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες γενικευμένης και συγχρονισμένης καπιταλιστικής οικονομικής κρίσης, δεν έχει άλλο δρόμο από το να αυξάνει στο έπακρο το βαθμό εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης, με δεδομένο ότι από και με τη δουλειά της εργατικής τάξης, βγάζουν οι καπιταλιστές τα κέρδη. Όλα τα αντεργατικά μέτρα, οι αναγκαίες αναδιαρθρώσεις που λένε οι καπιταλιστές ως το μέσο για την έξοδο από την κρίση, σε όφελός τους βεβαίως και την ανάπτυξη απαιτούν ολοένα και πιο φτηνούς για το κεφάλαιο εργάτες. Δηλαδή να πληρώνουν οι μεγαλοεπιχειρηματίες ολοένα λιγότερο κεφάλαιο για μισθούς. Και ταυτόχρονα μειώνουν δραστικά τους μισθούς, αυξάνουν τον απλήρωτο χρόνο δουλειάς, επιβάλλοντας ευέλικτη εργασία, απολύουν κατά το δοκούν με δεδομένη τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας και ξαναπροσλαμβάνουν με μισθούς πεινας κλπ.

Αυτή η κατάσταση οφείλεται στην κυριαρχία και την ισχυροποίηση του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Έχουν συσσωρευτεί τεράστια κεφάλαια, η παραγωγικότητα της εργασίας έχει μεγάλη πρόοδο και έχει οξυνθεί ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα μονοπώλια. Ο ανταγωνισμός επίσης οδηγεί στη συγκεντροποίηση του κεφαλαίου. Τα μονοπώλια με μεγαλύτερο μέγεθος κεφαλαίου είναι πιο ανθεκτικά στον ανταγωνισμό απ' αυτά που έχουν μικρότερο μέγεθος. Ταυτόχρονα επειδή έχει διεθνοποιηθεί η καπιταλιστική αγορά, τα κεφάλαια μετακινούνται από χώρα σε χώρα αναζητώντας συνθήκες για μεγαλύτερο κέρδος. Βασικός παράγοντας σ' αυτό είναι οι μικροί μισθοί και ο μεγάλος ημερήσιος εργάσιμος χρόνος γιατί μεγαλώνει η απλήρωτη στους εργάτες δουλειά και αυξάνονται τα κέρδη. Αλλά ο διεθνής ανταγωνισμός και η συγκεντροποίηση του κεφαλαίου, οδηγούν και στη συνεχή μείωση μισθών και στην αύξηση της ανεργίας. Η συγχώνευση επιχειρήσεων είναι επίσης ένας παράγοντας που οδηγεί σε μείωση εργαζομένων, άρα στην ανεργία.

Αυτή η τάση της συμπίεσης μισθών προς τα κάτω, της μείωσης εργαζομένων στις επιχειρήσεις, της εκ περιτροπής εργασίας κλπ, υπάρχει σε όλα τα καπιταλιστικά κράτη, επομένως συμπίεζουν συνεχώς την τιμή της εργατικής δύναμης προς τα κάτω. Ταυτόχρονα η μετακίνηση κεφαλαίων καταστρέφει κλάδους οικονομίας η ύπαρξη των οποίων είναι απαραίτητη για τις λαϊκές ανάγκες. Έτσι καταδικάζουν τους εργάτες στην ανεργία και την εξαθλίωση και καταστρέφουν παραγωγικές δυνάμεις.

Δεν είναι μόνο οι συνθήκες της κρίσης που επιβάλλουν αυτή τη χωρίς όρια βαρβαρότητα για τους εργαζόμενους. Αυτή θα είναι μια μόνιμη κατάσταση, συνεχώς αυξανόμενης απόλυτης εξαθλίωσης για την εργατική τάξη, που συνεχώς θα χειροτερεύει τη θέση της στην κοινωνία και την παραγωγή. Ακριβώς γιατί ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός συμπίεζει τους μισθούς και αλλάζει τις εργασιακές σχέσεις, αρνητικά για την εργατική τάξη.

Όλα τα παραπάνω έρχονται ως απάντηση στις δυσκολίες που έχει το κεφάλαιο να αναπαράγει και να αυξάνει τα κέρδη του συνεχώς. Αυτή η τάση δεν αλλάζει. Κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει ότι σε συνθήκες ανάκαμψης ίσως σε κάποιους κλάδους της οικονομίας να υπάρξει προσωρινά και μια αύξηση μισθών ως παραχώρηση κάτω βεβαίως και από άλλους συσχετισμούς δυνάμεων στο εργατικό κίνημα και στο πολιτικό επίπεδο, αλλά ο καπιταλιστικός ανταγωνισμός και διεθνώς, η συγκέντρωση του κεφαλαίου, η άνοδος της παραγωγικότητας της εργασίας που σημαίνει εκσυγχρονισμός μέσων παραγωγής που βγάζουν μεγαλύτερη ποσότητα προϊόντων στη μονάδα του χρόνου με λιγότερους εργαζόμενους, οι δυσκολίες που έχει το κεφάλαιο να αναπαράγει την κερδοφορία του, όλ' αυτά δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από τους καπιταλιστές παρά με τον ολοένα αυξανόμενο βαθμό εκμετάλλευσης, με την πλήρη ανατροπή των εργασιακών σχέσεων, τη δραστική μείωση των μισθών, την ανεργία, οξύνοντας στο έπακρο την αντίθεση κεφαλαίου - εργασίας. Καμιά πολιτική διαχείρισης του καπιταλισμού δεν μπορεί να αλλάξει αυτήν την κατάσταση.

Επιβεβαιώνονται επομένως οι εκτιμήσεις του ΚΚΕ, όπως εκφράζονται και στις Θέσεις της ΚΕ για το 19ο Συνέδριο, όπου αναφέρονται τα εξής: «Η εκδήλωση της γενικευμένης και συγχρονισμένης οικονομικής καπιταλιστικής κρίσης έφερε στο προσκήνιο τον ιστορικά ξεπερασμένο και απάνθρωπο χαρακτήρα του σύγχρονου καπιταλιστικού συστήματος... Η καπιταλιστική κρίση έδωσε συντριπτικό χτύπημα στις αστικές θεωρίες, π.χ. περί αειφόρου ανάπτυξης. Ανέδειξε ολοκάθαρα την όξυνση των αντιφάσεων και δυσκολιών της αστικής διαχείρισης και γενικότερα τις δυσκολίες για το πέρασμα σε νέο κύκλο διευρυμένης

αναπαραγωγής του κοινωνικού κεφαλαίου. Η όποια ανάκαμψη σημειώθηκε ήταν ανισόμετρη, αναμική... Ο επόμενος κύκλος της κρίσης σε διεθνές επίπεδο θα είναι ακόμα πιο βαθύς.

Η σύγχρονη φιλομονοπωλιακή πολιτική, η οποία έχει στρατηγικό χαρακτήρα και στοχεύει στην άνοδο του ποσοστού κέρδους (φτηνότερη εργατική δύναμη, αντιδραστικές αναδιαρθρώσεις, αποκρατικοποιήσεις κ.ά.), ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '80 στις ΗΠΑ και στη Μ. Βρετανία, στη συνέχεια επεκτάθηκε στην ΕΕ, στην Ευρωζώνη και αλλού. Ο στρατηγικός χαρακτήρας της καταδεικνύεται και από το γεγονός ότι προωθήθηκε εξίσου από τις φιλελεύθερες και σοσιαλδημοκρατικές αστικές κυβερνητικές δυνάμεις κατά την τελευταία τριακονταετία. Αποτελεί μονόδρομο της καπιταλιστικής ανάπτυξης για την ανασχεση της τάσης πτώσης του μέσου ποσοστού κέρδους και την προσαρμογή στις σύγχρονες συνθήκες, όπου εντείνεται συνεχώς η διεθνοποίηση της καπιταλιστικής οικονομίας και της αγοράς της εργατικής δύναμης.

Η κρίση ανέδειξε ακόμα πιο έντονα τα ιστορικά όρια του καπιταλιστικού συστήματος. Οξύνονται οι αντιφάσεις και οι δυσκολίες της αστικής πολιτικής διαχείρισης της κρίσης και γενικότερα της δυσκολίας για πέρασμα σε νέο κύκλο διευρυνμένης αναπαραγωγής του κοινωνικού κεφαλαίου. Απότομα διευρύνθηκε το χάσμα ανάμεσα στις σύγχρονες εργατικές και λαϊκές ανάγκες και στη μη ικανοποίησή τους... Απ' όλες τις πτυχές της οικονομικής και κοινωνικής ζωής προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη της κοινωνικής ιδιοκτησίας, του κεντρικού σχεδιασμού με εργατική εξουσία...».

Επίσης στο Σχέδιο Προγράμματος, αναφέρεται: «Ο ελληνικός λαός θα απαλλαγεί από τα δεσμά της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και των ιμπεριαλιστικών ενώσεων όταν η εργατική τάξη με τους συμμάχους της πραγματοποιήσει τη σοσιαλιστική επανάσταση και προχωρήσει στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού - κομμουνισμού.

Ο στρατηγικός στόχος του ΚΚΕ είναι η κατάκτηση της επαναστατικής εργατικής εξουσίας, δηλαδή της δικτατορίας του προλεταριάτου, για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση ως ανώριμη βαθμίδα της κομμουνιστικής κοινωνίας.

Η επαναστατική αλλαγή στην Ελλάδα θα είναι σοσιαλιστική» (Θέση 73).

«Με βάση το χαρακτήρα της εποχής και το γεγονός ότι ο καπιταλισμός στην Ελλάδα βρίσκεται στο ανώτατο στάδιο, τον ιμπεριαλισμό, δηλαδή το μονοπωλιακό καπιταλισμό, η επανάσταση θα είναι σοσιαλιστική.

Η γιγάντωση των μονοπωλίων, η διεθνοποίηση της καπιταλιστικής οικονομίας και της αγοράς εργασίας οξύνουν όλες τις αντιθέσεις, με μεγαλύτερη ένταση και ταχύτητα. Είναι βασικοί παράγοντες που οξύνουν την άναρχη ανάπτυξη του, την ανισομετρία ανάπτυξης χώρων και κλάδων οικονομίας. Είναι αυτοί οι παράγοντες που γεννούν τις κρίσεις που είναι όλο και πιο βαθιές, φέρνουν τον ανταγωνισμό και τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο.

Η διαπάλη ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κέντρα, τη συγκεκριμένη περίοδο, εστιάζεται στον έλεγχο των ενεργειακών πηγών και δρόμων μεταφοράς τους, των πηγών νερού, των θαλάσσιων διαδρόμων μεταφοράς εμπορευμάτων, με χαρακτηριστικές εστιές έντασης την Κασπία, την Ανατολική Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο, την Αφρική, τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας και την Αρκτική. Δυναμώνει ο κίνδυνος και πιο γενικευμένων περιφερειακών συγκρούσεων, ακόμα και ενός γενικότερου ιμπεριαλιστικού πολέμου. Σε αυτά τα πλαίσια αναδιατάσσονται ιμπεριαλιστικοί άξονες για τον έλεγχο αγορών και εδαφών» (Θέσεις 5 και 6).

Μιλώντας για τον ιμπεριαλισμό ως ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού, ο Β. Ι. Λένιν μιλούσε βασικά και πρωταρχικά για την οικονομία του καπιταλισμού σ' αυτό το στάδιο της εμφάνισης και της κυριαρχίας των μονοπωλίων στην οικονομία. Στο έργο του «**Ο ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού**», που έγραψε το 1916, στον πρόλογο αναφέρει τα εξής:

«Θα ήθελα να ελπίζω ότι η μπροσούρα μου αυτή θα βοηθήσει να γίνει κατανοητό το βασικό οικονομικό πρόβλημα, που χωρίς τη μελέτη του δεν μπορεί να καταλάβει κανείς τίποτε από την εκτίμηση του σύγχρονου πολέμου και της σύγχρονης πολιτικής, και συγκεκριμένα: το πρόβλημα της οικονομικής ουσίας του ιμπεριαλισμού» («**Απαντα**», τ. 27, σελ. 308). Και συνέχιζε: «Αν δεν κατανοηθούν οι οικονομικές ρίζες αυτού του φαινομένου, αν δεν εκτιμηθεί η πολιτική και κοινωνική του σημασία, δεν μπορεί να γίνει ούτε βήμα στον τομέα της λύσης των πρακτικών καθηκόντων του κομμουνιστικού κινήματος» (στο ίδιο, σελ. 314).

«Ενώ στον πρόλογο στη γαλλική και τη γερμανική έκδοση του συγκεκριμένου έργου του («Απαντα», τ. 27, σελ. 314), έγραφε: «Ο ιμπεριαλισμός είναι η παραμονή της κοινωνικής επανάστασης του προλεταριάτου. Από το 1917 και δω αυτό επιβεβαιώθηκε σε παγκόσμια κλίμακα».

Είναι αλήθεια πως, οι επικλήσεις στην «εθνική ομοψυχία», την «εθνική ενότητα», την «κοινωνική γαλήνη» ενώπιον του «εθνικού κινδύνου» κοκ., έχουν πολλαπλασιαστεί τον τελευταίο καιρό - ιδιαίτερα κάθε φορά που επρόκειτο να ψηφιστεί ένας ακόμα σφαγιασμός των μισθών, των συντάξεων, των εργατικών και κοινωνικών κατακτήσεων δεκαετιών. Σήμερα, με αφορμή την επέτειο της 25ης Μαρτίου, οι επικλήσεις για «εθνική ομοψυχία» επανήλθαν στο προσκήνιο γινόμενες σημαία σύσσωμου του αστικού πολιτικού κόσμου. Η «εθνική ομοψυχία» (δηλαδή η υποταγή του λαού στο κεφάλαιο και στα μνημόνια) που προσπαθούν να επιβάλλουν με την τρομοκρατία και την καταστολή (παλιά συνταγή) «ντόνεται» σκόπιμα με αναφορές στο 1821.

Για ποια όμως «εθνική ομοψυχία» του 1821 μιλάμε; Δεν υπήρχαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, ανταγωνισμοί ακόμα και εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των κοινωνικών δυνάμεων που μετείχαν στην Επανάσταση; Υπάρχουν άλλωστε εκτενείς αναφορές στο σημερινό ένθετο ως προς αυτό.

Αλλά για ποια εθνική ομοψυχία μπορεί να γίνεται λόγος στις σημερινές συνθήκες, όταν η αντίθεση κεφαλαίου - εργασίας, που διατρέχει τον καπιταλισμό από την εμφάνισή του, σήμερα έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις; Μπροστά στις δυσκολίες που έχει το κεφάλαιο να αναπαράγει την κερδοφορία του δεν έχει άλλον τρόπο από την αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης, οξύνοντας στο έπακρο την αντίθεση κεφαλαίου - εργασίας. Αυτό που ζούμε σήμερα και επιταχύνεται λόγω της κρίσης. Δεν πρόκειται για κάτι προσωρινό, αλλά για μόνιμη κατάσταση που θα οξύνεται ολοένα και περισσότερο. Και αυτή η αντίθεση δεν μπορεί να λυθεί διαφορετικά παρά με την κοινωνική επανάσταση, την κατάργηση της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας, την αντικατάστασή της από την κοινωνική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και τις κομμουνιστικές σχέσεις παραγωγής.

Ποια εθνική ομοψυχία όταν η αστική τάξη της Ελλάδας οικειοθελώς παραχωρεί κυριαρχικά δικαιώματα προκειμένου στα πλαίσια της διεθνοποίησης του καπιταλισμού, της ανισότιμης εξάρτησης και της ανισόμετρης αλληλεξάρτησης να αναπαράγεται το κεφάλαιο και η κερδοφορία του;

Γίνεται φανερό ότι και σε πολιτικό επίπεδο γίνονται ολοφάνεροι οι δύο αντίθετοι πόλοι που σχετίζονται και συνδέονται οργανικά με το ταξικό περιεχόμενο της ανάπτυξης. Ανάπτυξη καπιταλιστική ή ανάπτυξη σοσιαλιστική - κομμουνιστική. Διαιώνιση της κυριαρχίας του κεφαλαίου, των μονοπωλίων, στην οικονομία και στην εξουσία ή εργατική, λαϊκή εξουσία και οικονομία.

Ετσι, από τη μια μεριά βρίσκονται η αστική τάξη και οι σύμμαχοί της (μεσαία στρώματα που αναπαράγονται επειδή κυριαρχούν οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής), η κυβέρνηση, η ΕΕ, το ΝΑΤΟ, οι ΗΠΑ, τα αστικά κόμματα, ο εργοδοτικός - κυβερνητικός συνδικαλισμός. Από την άλλη, η εργατική τάξη, τα φτωχά λαϊκά στρώματα της πόλης και του χωριού, οι ταξικές δυνάμεις στο εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα, οι ριζοσπαστικές δυνάμεις σε αυτοαπασχολούμενους, φτωχή αγροτιά, τα ριζοσπαστικά κινήματα της νεολαίας και των γυναικών από τα λαϊκά στρώματα. Που εκφράζονται με την κοινωνική συμμαχία των ΠΑΜΕ - ΠΑΣΕΒΕ - ΠΑΣΥ - ΜΑΣ - ΟΓΕ. Και το ΚΚΕ που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της αντικαπιταλιστικής, αντιμονοπωλιακής πάλης. Υπάρχει και ο ΣΥΡΙΖΑ, που κάνει κριτική στην κυβέρνηση και την πολιτική της από τη σκοπιά της διατήρησης του καπιταλισμού με άλλη, τάχα φιλολαϊκή, διαχείρισή του. Προτείνοντας ως διέξοδο έναν ηθικό καπιταλισμό, όπου θα συνυπάρχουν μονοπώλια και λαός και θα κερδοφορούν τα μονοπώλια και θα ζει καλά ο λαός, πράγματα ασυμβίβαστα. Που περιορίζει τις λαϊκές διεκδικήσεις στην αναδιανομή, όταν στρατηγική του κεφαλαίου είναι η μεγαλύτερη λαϊκή αφαιμάξη. Παραπλανά το λαό, υπονομεύει την ταξική πάλη, πασχίζει για τη χειραγώγηση στην αστική πολιτική.

Υπάρχει βεβαίως και η ναζιστική Χρυσή Αυγή. Που ανάγει τον πατριωτισμό σε ακραίο εθνικισμό προβάλλοντας τη φασιστική ιδεολογία και δράση ως διέξοδο για τα λαϊκά συμφέροντα, ταυτίζοντας τις λαϊκές ανάγκες με την καπιταλιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, πασχίζοντας με κάθε μέσο να ενισχύσει τα μονοπώλια που δρουν στην Ελλάδα, κηρύσσοντας

την τυφλή υποταγή του λαού σ' αυτά. Έλληνες καπιταλιστές και εργάτες μαζί, με τη βία των λούμπεν, αυτή είναι η δράση της, για την προστασία και ενίσχυση της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας. Αυτό το περιεχόμενο δίνει στην επέτειο της κοινωνικής επανάστασης του 1821, διαστρέφοντας και αμαυρώνοντας την Ιστορία. Και αναλαμβάνοντας ρόλο και καθήκοντα αντεπαναστατικού στρατού στον πόλεμο των αστών ενάντια στο εργατικό κίνημα και στο Κομμουνιστικό Κόμμα, προκειμένου να τσακίσει κάθε βήμα προς τα μπρος στην κοινωνική εξέλιξη, στην ταξική πολιτική πάλη για την αναπόφευκτη ανατροπή - κατάργηση του καπιταλισμού.

Το κρίσιμο ζήτημα, επομένως, για την εργατική τάξη και τους συμμάχους της δεν είναι απλά και μόνο η απόκρουση των αντιλαϊκών μέτρων στρατηγικής σημασίας για το κεφάλαιο, αλλά αυτός ο αγώνας να αναπτύσσεται σε σύνδεση με τη διεκδίκηση ικανοποίησης όλων των σύγχρονων λαϊκών αναγκών και των όρων που αυτές μπορούν να πραγματοποιηθούν. Πολιτική πάλη, δηλαδή, για ρήξη και ανατροπή της εξουσίας του κεφαλαίου, για κατάκτηση της εργατικής - λαϊκής εξουσίας.

Αυτό είναι και το πραγματικό νόημα και περιεχόμενο της επετείου της Επανάστασης σήμερα. Χωρίς τον επαναστατικό ξεσηκωμό στα 1821 όλων των τότε καταπιεσμένων, δε θα υπήρχε αυτό το ιστορικό γεγονός και το αποτέλεσμα του, η ανατροπή της παλιάς εξουσίας και η εγκαθίδρυση της νέας. Έτσι και τώρα η εργατική τάξη και τα πιο καταπιεσμένα λαϊκά στρώματα μπορούν να οργανώσουν τη δική τους απερίθωτη, με τη δική τους Λαϊκή Συμμαχία, που θα δρα σε αντικαπιταλιστική - αντιμονοπωλιακή κατεύθυνση, όχι μόνο για να παρεμποδίζει την αντιλαϊκή πολιτική, όχι μόνο στα πλαίσια διεκδίκησης της ικανοποίησης όλων των λαϊκών αναγκών να έχει κατακτήσεις μέσα στον καπιταλισμό, αλλά η πάλη της να έχει στόχο, έκβαση στο επίπεδο της εξουσίας, δηλαδή για την εργατική, λαϊκή εξουσία. Και τότε, η εργατική τάξη με τους συμμάχους της, ο λαός, θα 'ναι υπερήφανοι, γιατί ως συνεχιστές της Ιστορίας θα δημιουργούν το δικό τους σοσιαλιστικό - κομμουνιστικό μέλλον. Αυτό είναι το σύγχρονο πατριωτικό και διεθνιστικό μαζί καθήκον της εργατικής τάξης, των άλλων φτωχών λαϊκών στρωμάτων σήμερα. Όταν ο λαός θέλει μπορεί να συντρίψει το παλιό και να επιβάλει το καινούριο, για να τραβήξει η Ιστορία προς τα μπρος, προς την αταξική κοινωνία, για το σοσιαλισμό - κομμουνισμό.